

พลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบ
วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช*
THE DYNAMICS BELIEFS AND RITUALS OF THE SART DUEAN SIP CEREMONY
AT PHRA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN MONASTERY,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละม้าย)*, ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, พรไทย ศิริสาธิตกิจ, พรพันธุ์ เขมคุณาศัย
Phrakhuworawiriyakhun (Phramote Khlinlamai)*, Nattapong Chitniratna, Pornthai Sirisatidkit, Pornpan Khemakunasai
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences Thaksin University, Songkhla, Thailand
*Corresponding author E-mail: worawirikhun@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ศึกษาใน 4 ประเด็น คือ หนึ่ง ขนบเดือนสิบ ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษ การศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคชุมชนรวมญาติทำบุญเดือนสิบ 2) ยุคชุมชนรวมญาติเที่ยวงานวัดพระธาตุ และ 3) ยุควัฒนธรรมและประเพณีสร้างสรรค์ วิธีการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ยุคที่ 1 การจัดหมรับและทำขนมเดือนสิบใส่หมรับ ตั้งเปรตที่บ้านบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ยกหมรับและฉลองหมรับ ความเชื่อเรื่องเปรตมีการตั้งเปรตและชิงเปรต และบังสุกุลบรรพบุรุษ ยุคที่ 2 การจัดหมรับที่บ้านบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่และยกหมรับ พัฒนาต่อยอดเป็นการฟื้นฟูหมรับ ประกวตหมรับ ฉลองหมรับและยกหมรับทำบุญ ขนบเดือนสิบใส่หมรับ ตั้งเปรต และเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องเปรต พัฒนาต่อยอดเป็นการเล่าเรื่องเปรตในไตรภูมิ นำคนแต่งเปรตร่วมขบวนแห่หมรับ และบังสุกุลบรรพบุรุษ และยุคที่ 3 การจัดหมรับแต่ละตระกูลจัดหมรับที่บ้านของตนและยกหมรับ พัฒนาต่อยอดเป็นหมรับขนาดใหญ่ มีขบวนแห่หมรับและประกวตหมรับชิงถ้วยพระราชทาน ขนบเดือนสิบใส่หมรับ ตั้งเปรต และเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม และความเชื่อเรื่องเปรต พัฒนาต่อยอดผลิตสร้างหุ่นเปรต การตุงเปรตร่วมขบวนแห่หมรับแห่หุ่นเปรต ประกวตหุ่นเปรต และจัดนิทรรศการหุ่นเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ หน่วยงานราชการและเอกชนควรอนุรักษ์ความเชื่อและคุณค่าของหมรับที่นำไปแห่และประกวตในประเพณีบุญสารทเดือนสิบ

คำสำคัญ: พลวัตความเชื่อและพิธีกรรม, ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ, วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

Abstract

This research article aimed to study the dynamics of beliefs and rituals in the Sat Duean Sip or the tenth month ceremony at Phra Mahathat Woramahawihan Buddhist Monastery (or Wat Phra That), Nakhon Si Thammarat Province. The researcher focused on four issues, including the arranged offerings (mrapi), traditional desserts, beliefs of hungry ghosts (preta), and robe-offering rituals for ancestors. The researcher divided the study into three periods, including the period of

family reunion for the tenth month merit-making, the period of family reunion for visiting Wat Phra That's festival, and the period of the creative reinvention of culture and ceremony to promote tourism. This research article used qualitative methodology. The results are as follows: For Period 1) people gathered, arranged offerings, and cooked at the elderly relatives' houses. People helped each other in erecting platforms to offer food for preta and some participated in a playful tradition of grabbing food from preta. The descendants gather at a Buddhist temple and offered monastic robes to a monk as a way to make merits for the ancestors. They brought their ancestors' ashes, pictures, and full names. For Period 2) the descendants usually did not participate in arranging mrarp. Some had to buy agricultural produce, traditional desserts from the markets. For Period 3) the government and private organizations tried to promote this tradition for tourism by holding official competitions of offerings for the royal prizes. For the tenth-month desserts, the descendants did not make them anymore and these traditional desserts became mere food for rituals. The descendants paid much less attention to this concept of preta but it became a cultural commodity for the tourist industry. For the merit-making ritual for ancestors, the descendants paid much less attention to robe-offering rituals for ancestors. The suggestions from research include government and private agencies should preserve the beliefs and values of the rabbis that are paraded and contested in the Sart Duean Sip ceremony.

Keywords: Dynamics of Beliefs and Rituals, Sat Duean Sip ceremony, Phra Mahathat Woramahawihan Buddhist Monastery

บทนำ

ประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเกิดขึ้นจากวิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติ การนับถือผี การบูชาและการเซ่นไหว้ผี อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จึงทำให้ความเชื่อการนับถือผีถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับจักรวาลทัศน์ของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ผีปรับเปลี่ยนเป็นเทพและแนวคิดเรื่องเปตพลี เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแรก (First Fruit) ทำมธุปายาสยาคุและทำเปตพลีปฐาตายาย พระศิเวเทพเจ้า เลี้ยงพราหมณ์และญาติมิตร เพื่อขอบคุณและตอบแทนคุณเทพเจ้าที่ประทานความอุดมสมบูรณ์แก่ผลผลิต และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในนาและพืชผักผลไม้ต่าง ๆ พร้อมกับแสดงความรื่นเริงสนุกสนาน (ปรีชา นุ่นสุข, 2523) ต่อมาเมื่อชุมชนรอบพระธาตุนับถือพระพุทธศาสนาความเชื่อเกี่ยวกับผีถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับจักรวาลทัศน์ของพระพุทธศาสนา โดยจัดลำดับสิ่งที่อยู่เหนือโลกเป็นสวรรค์ สิ่งที่อยู่ใต้โลกเป็นนรก ผีคืออยู่สวรรค์ ผีร้ายอยู่นรก จักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิของพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในระบบความคิดของชุมชนรอบพระธาตุนานาชาติ อิทธิพลความคิดของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูถูกนำมาอ้างอิงในพิธีกรรมเสริมความเชื่อ ผีทั้งหลายกลายเป็นเทพดาอารักษ์และเทวะอันศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนที่นับถือผีจะต้องเซ่นไหว้ผี อันเป็นการแสดงความเคารพและเซ่นไหว้เพื่อให้ไปถึงภพของผี ผีในความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนรอบพระธาตุนานาชาติกลายเป็นเทวะหรือเทวดาแล้วก็อยู่บนสวรรค์ ส่วนผีอีกจำพวกหนึ่งอยู่ภพเดียวกับโลกมนุษย์ คือ ผีปฐา ผีตายาย พระภูมิ ผีบ้าน ผีเมือง ผีเจ้าป่า ผีเจ้าเขา ผีไร่ ผีนา เป็นต้น จึงได้รับการเซ่นไหว้จากคน (ธิดา สารยา, 2544) การเซ่นไหว้ผี จึงนิยมกระทำในฤดูกาลเก็บเกี่ยว (สารทหรือศราทธ) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น ขณะเดียวกันในช่วงปลายเดือนสิบชุมชนรอบพระธาตุนานาชาติจะเริ่มเข้าฤดูฝน ซึ่งฝนจะตกไปจนถึงปลายเดือนสิบสอง (เดือนกันยายน - พฤศจิกายน) ชุมชนรอบพระธาตุนานาชาติจึงได้จัดหมักรับด้วยพืชผักผลไม้ วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือนและขนมเดือนสิบถวายแก่พระสงฆ์ เพื่อเป็นเสบียง

พระสงฆ์ในอุคคณและอุทิส่วนบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งประกอบกับความเชื่อท้องถิ่นว่าพญายมจะปล่อยเปรตให้มาเยี่ยมและขอส่วนบุญจากลูกหลานในโลกมนุษย์เป็นเวลา 15 วัน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ถึง วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 และความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องเปตพลี เปรตพระญาติของพระเจ้าพิมพิสารและเปรตจำพวกอื่น ๆ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเกิดคติความเชื่อการทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมาอย่างยาวนาน (วิเชียร ณ นคร, 2526)

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนาที่มีประวัติความเป็นมายืนยาวนานคู่กับประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช จึงได้ปรากฏชื่อวัดว่าวัดพระธาตุ วัดพระมหาธาตุ และวัดพระบรมธาตุ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พระอารามหลวงชั้นเอก (ปรีชา นุ่นสุข, 2523) ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17 - 19 ราชนครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทจากศรีลังกา เรียกว่า ลัทธิลังกาวงศ์หรือนิกายลังกาวงศ์ โดยราชนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งของนิกายนี้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และศูนย์กลางดังกล่าวอยู่ที่องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ โดยในระยะเวลาที่รัฐแห่งนี้ได้จัดระบบการปกครองเมืองบริหารตั้งอยู่รายรอบเมืองโบราณนครศรีธรรมราชขึ้นเป็นราชธานีหรือเป็นศูนย์กลางในรูปของเมืองสิบสองนักษัตร นอกจากวัดนี้จะดำรงความเป็นศูนย์กลางที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนาบนคาบสมุทรแห่งนี้แล้ว ศาสนสถานแห่งนี้ยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อันเป็นศูนย์รวมแห่งการจาริกแสวงบุญของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก และเป็นศูนย์รวมแห่งโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ประมาณคุณค่ามิได้อย่างมากมายมหาศาลที่บรรพชนได้สร้างสมสืบทอดกันมาอย่างยาวนานอีกด้วย ศาสนสถานแห่งนี้จึงเป็นสถานที่ที่สำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรมเพื่อการจาริกแสวงบุญของศาสนิกชน และเป็นสถานที่เกิดขึ้นของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีตักบาตรดอกไม้วัดพระธาตุ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีให้ทานไฟ ประเพณีกวนข้าวมูลถวายสาธุ ประเพณีสวดด้าน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีลากพระ ประเพณีขึ้นหมากปฐุม และประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชาวไทยและชาวต่างประเทศ (ปรีชา นุ่นสุข, 2544)

การทำบุญเดือนสิบยุคแรกเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทำบุญที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ส่วนประชาชนทำบุญเดือนสิบวัดในชุมชนที่เป็นวัดบวรของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ยุคหลังเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทำบุญเดือนสิบวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ประชาชนทำบุญสารทเดือนสิบวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ต่อมาเมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย ณ นคร) ถึงอสัญกรรมในปี พ.ศ. 2381 ลูกหลานเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชหน่วยงานราชการ และประชาชนยกหมรับทำบุญร่วมในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 วัน และบังสุกุลส่งบรรพบุรุษร่วมกันในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 จนมาถึงปัจจุบัน (ธวัช ณ นคร, 2565) ต่อมาในปี พ.ศ. 2466 พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (สิน เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชสมัยนั้นจัดงานเดือนสิบขึ้นที่สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้านำผลผลิตทางการเกษตรมาจำหน่ายในงานเดือนสิบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนซื้อผลผลิตทางการเกษตรไปจัดหมรับทำบุญเดือนสิบและจัดเก็บรายได้นำไปสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ (ปรีชา นุ่นสุข, 2523) หน่วยงานราชการจัดงานเดือนสิบขึ้นที่สนามหน้าเมือง เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ โดยมีการฟื้นฟูหมรับแบบโบราณ การแห่หมรับและการประกวดหมรับ และการนำคติความเชื่อเรื่องเปรต โดยนำคนมาแต่งเปรต ผลิตสร้างหุ่นเปรต การ์ตูนเปรต นำเปรตร่วมขบวนแห่หมรับ ซึ่งเป็นการนำศิลปวัฒนธรรม ประเพณีบุญสารทเดือนสิบให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช (ประหยัด เกษม, 2565) ความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรม แนวคิดจากนักวิชาการ 3 แนวคิด คือ แนวคิดวัฒนธรรมและประเพณีสร้างสรรค์ แนวคิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม

และแนวคิดพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพลวัตของความเชื่อและพิธีกรรมที่ผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 - 2564 มีจำนวน 11 เรื่อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญสารทเดือนสิบที่ผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 - 2564 มีจำนวน 39 เรื่อง เพื่อนำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเหล่านี้ไปอธิบายความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

บทความวิจัยเรื่องพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อศึกษาพลวัตความเชื่อของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชใน 4 ประเด็น คือ หนึ่ง ขนบเดือนสิบ สอง ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษว่ามีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเพื่อศึกษาพลวัตพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชใน 4 ประเด็น คือ หนึ่ง ขนบเดือนสิบ สอง ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษว่ามีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ เพื่อศึกษาพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้คัดเลือกไว้ มีการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. พื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและชุมชนรอบพระธาตุจำนวน 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนท้าวโคตร ชุมชนประตูไชยสิทธิ์ ชุมชนหัวท่า ชุมชนหน้าพระธาตุ ชุมชนหลังพระธาตุ และชุมชนสวนป่าน ซึ่งชุมชนเหล่านี้ตั้งอยู่ภายในพื้นที่เขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น

2. ขอบเขตเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน 4 ประเด็น คือ หนึ่ง ขนบเดือนสิบ สอง ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษ และใน 3 ยุค คือ ยุคชุมชนรวมญาติทำบุญเดือนสิบ (ก่อน พ.ศ. 2521) ยุคชุมชนรวมญาติเที่ยวงานวัดพระธาตุ (พ.ศ. 2522 - 2538) และยุคที่ 3 วัฒนธรรมและประเพณีสร้างสรรค์ (พ.ศ. 2539 - 2564) ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ 8 ประเด็น ได้แก่ ประวัติประเพณีบุญสารทเดือนสิบ ความเชื่อเกี่ยวกับเปรตในประเพณีบุญสารทเดือนสิบ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมประเพณีบุญสารทเดือนสิบ การอุทิศส่วนบุญให้กับเปรต ภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเพณีบุญสารทเดือนสิบ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ บทบาทหน้าที่ของประเพณีบุญสารทเดือนสิบ และการปรับปรุงแบบและกิจกรรมประเพณีบุญสารทเดือนสิบ

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 7 กลุ่ม จำนวน 30 คน ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มพระสงฆ์ ประกอบด้วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 5 รูป กลุ่มที่สอง กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าขายขนมเดือนสิบและหมักรับแบบสมัยใหม่ จำนวน 5 คน กลุ่มที่สาม กลุ่มผู้จัดหมักรับทำบุญเดือนสิบแบบดั้งเดิมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จำนวน 5 คน กลุ่มที่สี่ กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จำนวน 5 คน กลุ่มที่ห้า กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุ

รวมหาวิหาร จำนวน 5 คน กลุ่มที่หก กลุ่มสื่อสารมวลชนหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น จำนวน 2 คน และกลุ่มที่เจ็ด กลุ่มนักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน 3 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เลือกเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนรอบพระธาตุเพื่อสอบถามหาบุคคลผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของหมรับ ขนมเดือนสิบ ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษในประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ทั้งในรูปแบบของการสังเกต การสอบถาม การพูดคุย สนทนา และการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องถึงประวัติ พัฒนาการของความเชื่อและพิธีกรรมหมรับ ขนมเดือนสิบ ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษในประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างสมบูรณ์

4.2 ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ทบทวนวรรณกรรมเพื่อหาแนวคิดและองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติ พัฒนาการ ความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบในประเด็นพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของหมรับ ขนมเดือนสิบ ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษในประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

5. วิธีเก็บข้อมูลภาคสนาม

5.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยสังเกตโดยไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร สังเกตการณ์จัดหมรับของตระกูล ณ นคร ตระกูลโปนกแก้ว ตระกูลสุวรรณเวช ตระกูลอรุณจิตร และตระกูลทองสร้าง และสังเกตหมรับของชาวบ้าน หน่วยงานราชการที่นำมาฉลองและถวายพระสงฆ์ในพระวิหารหลวง สังเกตการแห่หมรับและการประกวดหมรับชิงถ้วยพระราชทาน และสังเกตหมรับสำเร็จรูป สังเกตขนมเดือนสิบ การแปรรูปขนมเดือนสิบ สังเกตการตั้งเปรต การชิงเปรต การแห่หุ่นเปรต การประกวดหุ่นเปรต และการจัดนิทรรศการหุ่นเปรต และสังเกตการบังสุกุลบรรพบุรุษ

5.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยออกแบบการสัมภาษณ์ตามโจทย์วิจัยใน 4 ประเด็นหลัก คือ หมรับ ขนมเดือนสิบ ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษ เมื่อออกแบบการสัมภาษณ์เสร็จจึงนำไปให้ประธานที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และประธานหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร. พรพันธุ์ เขมคุณาคัย ตรวจสอบแบบการสัมภาษณ์ เมื่อผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขแบบการสัมภาษณ์เสร็จจึงนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยที่ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) โดยการคำนึงถึงคุณสมบัติที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาด้วยการสืบหา สอบถามชาวบ้านในชุมชนรอบพระธาตุถึงบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เมื่อได้ บุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักแล้วจึงเลือกบุคคลจากการบอกเล่าหรือบอกต่อแบบลูกโซ่ (Chain or snowball sampling) ซึ่งเป็นการหาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนแรกและผู้วิจัยเลือกแล้วให้ผู้ให้ข้อมูลคนแรกแนะนำผู้ที่มีประสบการณ์เหมือนกันและยินดีให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยและผู้วิจัยเลือกเจาะจงบุคคลที่ผู้วิจัยรู้ว่ามีความรู้และประสบการณ์เป็นกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ 7 กลุ่ม จำนวน 30 คน ผู้วิจัยใช้แนวคำถามที่เป็นแบบสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ และติดต่อผู้ให้สัมภาษณ์ กำหนดเวลาที่ชัดเจน วิธีการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เลือกบุคคล และเลือกคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์จนกว่าจะได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์และข้อมูลอิ่มตัว การตั้งประเด็น แนวคำถามกว้าง ๆ ที่ใช้ในการสนทนา เพื่อกระตุ้นให้คู่สนทนาเล่าเรื่องราวอย่างมีเป้าหมายและตรงประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการ ประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งเป็นคำถาม ได้แก่ พลวัตของหมรับ พลวัตของขนมเดือนสิบ พลวัตของความเชื่อเกี่ยวกับเปรต และพลวัตของการบังสุกุล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จึงนำข้อมูลที่ได้อ่านไปวิเคราะห์แยกแยะตามประเด็นที่ศึกษา เพื่อหาสิ่งที่เหมือนกันสิ่งที่ต่างกันขององค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของการทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในประเด็นพลวัตของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับหมรับ ขนมเดือนสิบ ความเชื่อเกี่ยวเปรตและการบังสุกุลบรรพบุรุษ นำมาวิเคราะห์เนื้อหาความถูกต้องว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ และสรุปอ้างอิงไปถึงสภาพการณ์จริงได้มากน้อยเพียงใด ต่อจากนั้นได้ตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่มีข้อมูลบางส่วนขาดความสมบูรณ์และนำข้อมูลมาสังเคราะห์ ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิด วัฒนธรรมและประเพณีสร้างสรรค์ แนวคิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม และแนวคิดพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม และงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีบุญสารทเดือนสิบและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมเพื่อนำมาเชื่อมโยงความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ความรู้ด้านชุมชน สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ทางด้านปรัชญาและศาสนา นำมาอธิบายประเด็นหมรับและพลวัตของหมรับ ขนมเดือนสิบและพลวัตของขนมเดือนสิบ ความเชื่อเกี่ยวเปรตและพลวัตของความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลและพลวัตของการบังสุกุลบรรพบุรุษ เพื่อให้เห็นพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

7. การนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยที่ผ่านการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยการเริ่มต้นการวางโครงเรื่องและเขียนผลของการวิจัยหรือข้อค้นพบที่น่าอ่านและเข้าใจง่าย โดยการเขียนให้มีความสมดุลและต่อเนื่อง

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาพลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ศึกษาใน 4 ประเด็น คือ หมรับ ขนมเดือนสิบ ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคที่ 1 ชุมชนรวมญาติทำบุญเดือนสิบ (ก่อน พ.ศ. 2521) ยุคที่ 2 ชุมชนรวมญาติเกี่ยวงานวัดพระธาตุ (พ.ศ. 2522 - 2538) และยุคที่ 3 วัฒนธรรมและประเพณีสร้างสรรค์ (พ.ศ. 2539 - 2564) ดังนี้

ยุคชุมชนรวมญาติทำบุญเดือนสิบ (ก่อนปี พ.ศ. 2521) มี 4 ประเด็น ผลการวิจัยพบว่า

1. หมรับ การจัดหมรับทำบุญเดือนสิบ ชุมชนได้รวมญาติกันจัดหมรับ โดยการนำผลผลิตทางการเกษตรที่ปลูกขึ้นเองบ้าง ซื้อจากตลาดบ้าง เครื่องใช้ในครัวเรือน และขนมเดือนสิบ จัดหมรับร่วมกันที่บ้านบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ภาชนะที่ใช้ในการจัดหมรับของชาวบ้านจะใช้แข่งไม้ไผ่บ้าง แข่งหวายบ้าง สานขึ้นเองบ้าง ซื้อจากตลาดบ้าง วันยกหมรับลูกหลานช่วยกันยกหมรับไปวัด ส่วนหมรับตระกูล ณ นคร ซื้อผลผลิตทางการเกษตรเครื่องใช้ในครัวเรือน และขนมเดือนสิบจากตลาดท่าม้าและตลาดอื่น ๆ ภาชนะที่ใช้ในการจัดหมรับเป็นหม้อน้ำมนต์สัมฤทธิ์ตราสิบสองนักษัตรของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย ณ นคร) และใช้ธัมมาแห่หมรับไปวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แห่รอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์และมีพราหมณ์ทำพิธีแล้วยกหมรับเข้าพระวิหารหลวงทำพิธีฉลองและถวายแก่สงฆ์ (ธันธร ณ นคร, 2565)

2. ขนมเดือนสิบ การทำขนมเดือนสิบชุมชนรวมกลุ่มเครือญาติทำขนมเดือนสิบขึ้นที่บ้านบิดามารดาหรือบ้านญาติผู้ใหญ่ เพื่อใส่หมรับ ตั้งเปรต รับประทาน และของฝากญาติผู้ใหญ่ ซึ่งขนมเดือนสิบมีคุณสมบัติพิเศษสามารถเก็บไว้ได้นานไว้รับประทานในช่วงหน้าทำนา ขนมเดือนสิบได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลานกับลูกหลานและลูกหลานกับบรรพบุรุษ เมื่อนำขนมเดือนสิบไปทำบุญถวายพระสงฆ์ให้พระสงฆ์ยอมรับขนมเดือนสิบเป็นขนมส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาและสร้างความหมาย ให้ขนมเดือนสิบทั้ง 5 อย่าง ได้แก่ ขนมพองเป็น

สัญลักษณ์แทนแพ ขนมลเป็นสัญลักษณ์แทนพรพรรณและอาหาร ขนมติชาเป็นสัญลักษณ์แทนเบี้ย ขนบบ้าเป็นสัญลักษณ์ลูกสะบ้า และขนมไข่ปลาเป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องประดับ

3. ความเชื่อเรื่องเปรต ชุมชนนำความเชื่อเรื่องเปรตรวมญาติทำบุญเดือนสิบ ซึ่งเป็นกุศโลบายในการรวมญาติ เปรตตามคติความเชื่อที่ถูกหลานทำบุญอุทิศให้มี 2 ประเภท คือ ป่วย ตายาย และญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว และเปรตในเปตวิสัยมีความทุกข์ยาก อดอยาก หิวโหย ผอมโซ เป็นต้น เมื่อถึงปลายเดือนสิบของทุกปี พญายมจะปล่อยให้เปรตเหล่านั้นมาเยี่ยมและขอส่วนบุญจากลูกหลานในโลกมนุษย์เป็นเวลา 15 วัน ช่วงเวลาดังกล่าว ลูกหลานต้อนรับเปรตด้วยการยกหมรับ ตั้งเปรต ชิงเปรต และบังสุกุล การตั้งเปรตภายในวัดและนอกวัดเป็นวิธีการทำบุญให้เปรตอีกวิธีหนึ่ง เพื่อตั้งให้เปรตที่มีญาติ เปรตที่ไม่มีญาติหรือญาติไม่มาทำบุญให้ และการชิงเปรตก็เป็นวิธีการทำบุญให้เปรตอีกวิธีหนึ่ง การตั้งเปรตและชิงเปรตจึงเป็นการแบ่งปันทานจากคนที่มิต้นทุนทางสังคมผ่านความเชื่อและพิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

4. การบังสุกุลบรรพบุรุษ ลูกหลานรวมญาติบังสุกุลรับ - ส่งบรรพบุรุษในการทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การบังสุกุลเป็นพิธีกรรมที่สำคัญและพิธีกรรมสุดท้ายในการส่งบรรพบุรุษ การบังสุกุลพระสงฆ์นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาสวดสาธยายใคร่ได้ฟังจะหลุดพ้นจากความทุกข์และยกจิตให้สูงขึ้น บรรพบุรุษที่ได้สดับธรรมและลูกหลานอุทิศส่วนบุญไปให้จะได้หลุดพ้นจากความทุกข์หรืออติภาพของเปรต พิธีกรรมการบังสุกุลบรรพบุรุษจะมีการบังสุกุลอัฐิ รูปถ่ายสถูป รูปถ่ายหรือชื่อ - สกุลของบรรพบุรุษ ซึ่งมีขึ้นตั้งแต่วันแรม 13 - 14 - 15 ค่ำ เดือน 10 ช่วงเวลา บังสุกุลเวลาเช้าถึงเวลาเที่ยงบ้าง ช่วงเวลาบ่ายโมงถึงเวลาเย็นบ้าง บังสุกุลรวมกันบ้าง บังสุกุลแยกกันบ้าง ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ช่วงเวลาเช้ามืดถึงเที่ยงบังสุกุลรวมกันในพระวิหารหลวง ช่วงเวลาบ่ายโมงบังสุกุลรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พระด้น เจดีย์ราย และวิหารสามจอม (พระครูภาวนาจันทคุณ, 2565)

สรุปได้ว่า การทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ลูกหลานรวมญาติจัดหมรับและทำขนมเดือนสิบที่บ้านบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ในชุมชน ความเชื่อเรื่องเปรตลูกหลานรวมญาติไปทำบุญที่วัดด้วยการยกหมรับ ฉลองหมรับ ตั้งเปรต ชิงเปรต และการบังสุกุลรับ - ส่งบรรพบุรุษ

ยุคชุมชนรวมญาติเถียงงานวัดพระธาตุ (พ.ศ. 2522 - 2538) มี 4 ประเด็น ผลการวิจัยพบว่า

1. หมรับ ลูกหลานไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการจัดหมรับ ผู้จัดหมรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรเครื่องใช้ในครัวเรือน ขนมเดือนสิบจากตลาดและงานเดือนสิบ ภาชนะที่ใช้เป็นหมรับชาวบ้านใช้แข่งไม้ไผ่บ้าง แข่งหวายบ้าง ตะกร้าพลาสติกบ้าง กระดาษพลาสติกบ้าง หน่วยงานราชการใช้แข่งหวาย และตระกูล ณ นคร ใช้หมอน้ำมันตัมฤทธิ์ตราสิบสองนักษัตรของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย ณ นคร) การจัดหมรับในแต่ละตระกูลใช้ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมา ได้แก่ ขั้นที่ 1 บรรจุพืชผักผลไม้ตามฤดูกาล ขั้นที่ 2 บรรจุเครื่องใช้ในครัวเรือน ขั้นที่ 3 บรรจุขนมเดือนสิบ ขั้นที่ 4 บรรจุขนมลามีลักษณะคล้ายองค์พระธาตุเจดีย์หรือถาดขนมหน้าหมรับ และขั้นที่ 5 การตกแต่งปากหมรับ ยกหมรับไปฉลองและถวายแก่พระสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ต่อมา พ.ศ. 2522 วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชได้ฟื้นฟูการจัดหมรับแบบโบราณ มีการประกวดหมรับ ฉลองหมรับที่ศาลาประตูหก และนำไปถวายวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การจัดหมรับและการประกวดหมรับงานเดือนสิบ จึงต่อยอดไปสู่การแห่หมรับเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันพ่อค้าแม่ค้ามีแนวคิดใหม่นำขนมเดือนสิบทั้ง 5 อย่าง ผลิตสร้างหมรับสำเร็จรูป (ประหยัด เกษม, 2565)

2. ขนมเดือนสิบ ลูกหลานไม่ได้ทำขนมเดือนสิบ ผู้จัดหมรับซื้อขนมเดือนสิบจากตลาดและงานเดือนสิบ ลูกหลานเชื่อว่าป่วย ตายาย และเปรต เมื่อได้กินหรือใช้สอยขนมเดือนสิบความทุกข์ทรมานบาปอกุศลกรรมจะได้เบาบางหรือหมดไป ขนมเดือนสิบเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่แฝงไว้ด้วยคุณค่าและความหมาย ขนมเดือนสิบมีลักษณะพิเศษ 2 ประการ คือ ขนมเป็นรูปธรรม มีลักษณะเหมือนของกินของใช้ของคนในยุคโบราณและเป็นขนมแห้งสามารถเก็บไว้ได้นาน และขนมที่เป็นนามธรรม แฝงไว้ด้วยปรัชญาชีวิตและกุศโล

บายนำคนเข้าสู่ศาสนา แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบิดามารดา และปู่ตายาย ซึ่งเป็นพลังสร้างสรรค์ ประเพณีบุญสารทเดือนสิบในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและพระพุทธศาสนา แม่นำขนมเดือนสิบ มาแปรรูปเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (กาญจนา เรื่องช่วย, 2565)

3. ความเชื่อเรื่องเปรต เปรตในการทำบุญเดือนสิบมี 2 ประเภท คือ บรรพบุรุษที่ตายไปแล้วไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไรลูกหลาน เรียกว่า ตายาย และเปรตในเปรตวิสัยที่ได้รับความทุกข์ทรมาน ตามวิบากกรรม ลูกหลานทำบุญให้ปู่ตายาย การตั้งเปรตเป็นการทำบุญให้เปรต เปรตในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกหมายถึงคนที่ตายไปแล้วไปเกิดในเปรตวิสัยจึงไม่สามารถรับส่วนบุญได้ เพราะมีบาปกรรมมากและหนัก ส่วนปรตตูปชีวิกเปรตเป็นเปรตที่มีบาปกรรมเบาบางมีชีวิตอยู่ด้วยการอุทิศส่วนบุญของลูกหลานและญาติมิตร จึงสามารถรับรู้และอนุโมทนาส่วนบุญที่ลูกหลานอุทิศให้ได้ แต่การทำบุญเดือนสิบลูกหลานเชื่อว่าพญายมปล่อยเปรตมาทุกจำพวก จึงมีการตั้งเปรตภายในวัดและนอกวัดเพื่อทำบุญให้เปรตที่มีญาติ ไม่มีญาติหรือญาติไม่มาทำบุญให้ การตั้งเปรตภายในวัดเพื่อให้เปรตที่มีบาปกรรมเบาบาง การตั้งเปรตภายนอกวัดเพื่อให้เปรตที่มีบาปกรรมมาก ส่วนการชิงเปรตก็เป็นการทำบุญให้เปรตอีกวิธีหนึ่ง การชิงเปรตได้แฝงไว้ด้วยสาระสำคัญและเป็นสัญลักษณ์ในการทำบุญเดือนสิบ เพื่อส่งเสริมประเพณีและพระพุทธศาสนา จึงเกิดการต่อยอดความเชื่อเล่าเรื่องเปรตในไตรภูมิและนำคนมาแต่งเปรตร่วมชบวนแห่หมรับ

4. การบังสุกุลบรรพบุรุษ ลูกหลานในครอบครัวร่วมบังสุกุลรับ - ส่งบรรพบุรุษ การบังสุกุลเป็นพิธีกรรมที่สำคัญและสุดท้ายในการทำบุญเดือนสิบส่งตายาย ตามคติความเชื่อที่ว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามีความอัสจรรย์ ผู้ฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้บุญกุศล จิตผ่องใส ใจเบิกบาน เป็นมงคลชีวิต บำปอกุศลกรรมเบาบางและจิตหลุดพ้นจากวิบากกรรม จึงเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของลูกหลาน ถ้าลูกหลานไม่ได้ยกหมรับ ตั้งเปรต ชิงเปรต และบังสุกุล บรรพบุรุษจะอดอยาก หิวโหย เสียใจร้องไห้ ส่วนลูกหลานที่ยกหมรับ ตั้งเปรต ชิงเปรต และบังสุกุล บรรพบุรุษจะมีความสุขปิติยินดีหลุดพ้นจากความทุกข์ หรืออัฐภาพของเปรต โดยการบังสุกุลอัฐิ สกูป รูปถ่าย และชื่อ - สกูปของบรรพบุรุษในพระวิหารหลวง วิหารเก็บอัฐิเจดีย์ราย วิหารคด วิหารสามจอม เป็นต้น (พระครูภาวนาจันทคุณ, 2565)

สรุปได้ว่า การทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ลูกหลานไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการจัดหมรับ ผู้จัดหมรับในแต่ละตระกูลผู้จัดใช้ภูมิปัญญาที่ได้ถ่ายทอดกันมา หน่วยงานราชการได้ฟื้นฟูหมรับแบบโบราณ มีการประกวดหมรับ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ชนมเดือนสิบ ลูกหลานไม่ทำขนมเดือนสิบซื้อจากพ่อค้าแม่ค้าที่นำมาจำหน่ายในงานเดือนสิบ ชนมจึงแฝงไว้ด้วยความหมายและคุณค่า ส่งเสริมและสร้างสรรค์ประเพณี และเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องเปรตสอนลูกหลานให้เป็นคนดีมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ยกหมรับ ฉลองหมรับ ตั้งเปรต ชิงเปรตและบังสุกุลรับ - ส่งบรรพบุรุษ ความเชื่อนี้มีพัฒนาการนำไปสู่กิจกรรมการเล่าเรื่องเปรตในไตรภูมิ นำมาแต่งเปรตร่วมชบวนแห่หมรับ และการบังสุกุลบรรพบุรุษ เพื่อให้บรรพบุรุษหลุดพ้นจากความทุกข์

ยุควัฒนธรรมและประเพณีสร้างสรรค์ (พ.ศ. 2539 - 2564) มี 4 ประเด็น ผลการวิจัยพบว่า

1. หมรับ ลูกหลานไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการจัดหมรับ ผู้จัดหมรับในแต่ละตระกูลจะต้องซื้อผลผลิตทางการเกษตร เครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน และขนมเดือนสิบจากตลาดและงานเดือนสิบ จัดหมรับทำบุญให้ตายายเพื่อรักษาวัฒนธรรม ประเพณีที่บรรพบุรุษได้ส่งสมมา การจัดหมรับทำบุญเดือนสิบของ 5 ตระกูลสรุปได้ คือ ขั้นที่ 1 บรรจุผลผลิตทางการเกษตร ขั้นที่ 2 บรรจุ เครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน ขั้นที่ 3 บรรจุขนมเดือนสิบ ขั้นที่ 4 บรรจุขนมหน้าจาดหรือยอดหมรับที่ทำด้วยขนมลา และขั้นที่ 5 วัดตุลิ่งของจัดตกแต่งปากหมรับ ต่อมาหน่วยงานราชการและชุมชนต่อยอดเป็นการฟื้นฟูหมรับแบบโบราณพัฒนาต่อยอดเป็นหมรับขนาดใหญ่ ที่มุ่งเน้นความสวยงาม เน้นชบวนแห่หมรับ การประกวดหมรับชิงถ้วยพระราชทาน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และการจำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรม (นงเยาว์ โปนแก้ว, 2565)

2. ขนมหุ้นเดือนสิบ ลูกหลานไม่ทำขนมเดือนสิบ ผู้จัดหมรับซื้อขนมเดือนสิบจากตลาดและงานเดือนสิบ เพื่อนำมาใส่หมรับและตั้งเปรต ขนมหุ้นเดือนสิบจึงเป็นเพียงขนมที่ใช้ในพิธีกรรมการทำบุญให้บรรพบุรุษ ขนมหุ้นเดือนสิบเป็นขนมทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมและพระพุทธศาสนา 2 ลักษณะ คือ ขนมหุ้นเดือนสิบที่เป็นรูปธรรมมีคุณสมบัติพิเศษสามารถเก็บไว้ได้นานและสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และขนมหุ้นเดือนสิบที่เป็นนามธรรมแฝงไว้ด้วยปรัชญาชีวิตที่มีข้อคิดและคติธรรม เพื่อเป็นกุศโลบายในการนำลูกหลานเข้าสู่พระพุทธศาสนา สร้างสรรค์สังคมและประเพณีบุญสารทเดือนสิบ ขนมหุ้นเดือนสิบมีพลวัตจากความคิดสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดการแปรรูปขนมเดือนสิบ (พระครูพรหมเขตคณารักษ์, 2565)

3. ความเชื่อเรื่องเปรต ลูกหลานแบ่งเปรตออกเป็น 2 จำพวก คือ ตายาย และเปรต ความเชื่อนี้ได้สั่งสมและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ลูกหลานจึงมีการตั้งเปรตและการชิงเปรต เพื่ออุทิศส่วนบุญให้เปรต การตั้งเปรตมีทั้งภายในวัดและภายนอกวัด เพื่อตั้งให้เปรตที่มีญาติ เปรตไม่มีญาติหรือญาติไม่มาทำบุญให้ แต่ยุคนี้ไม่มีการตั้งเปรตภายนอกวัด ซึ่งอาจเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การชิงเปรตเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการแบ่งทาน สอนธรรม และสร้างความสนุกสนานสามัคคี ความเชื่อเรื่องเปรตได้กลายเป็นความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรม จึงทำให้เปรตสามารถควบคุมคน เปรตสามารถการสื่อสารทางวัฒนธรรม และเปรตสามารถเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ชุมชนปรับเปลี่ยนความเชื่อนามธรรมมาเป็นรูปธรรม ผลิตสร้างหุ่นเปรต การตุ๋นเปรตอย่างมีสีสันจากความน่าเกลียดน่ากลัวมาเป็นความสนุกสนานเพลิดเพลิน และการแห่หุ่นเปรต ประกวตหุ่นเปรต และจัดนิทรรศการหุ่นเปรต เพื่อส่งเสริมประเพณี ส่งเสริมการท่องเที่ยว และการจำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรม (วรสันต์ เพชรบุรี, 2565)

4. การบังสุกุลบรรพบุรุษ ลูกหลานทำบุญให้ตายายและเปรตอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นกุศโลบายในการนำลูกหลานเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุพการี การประกอบพิธีบังสุกุลเป็นการฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งลูกหลานเชื่อกันว่าจะได้บุญกุศลอย่างยิ่ง บาปกรรมอกุศลของบรรพบุรุษจะได้เบาบางและหลุดพ้นจากความทุกข์ในอภิปภต่าง ๆ ปู่ย่าตายายจะได้มีความสุข การบังสุกุลเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอีกพิธีกรรมหนึ่งของการทำบุญเดือนสิบโดยการบังสุกุลอัฐิ รูปถ่าย และชื่อ - สกุลของบรรพบุรุษในพระวิหารหลวงเจดีย์บรรพบุรุษ เจดีย์ราย วิหารสามจอม จึงกลายเป็นวัฒนธรรมความเชื่อของครอบครัว พิธีกรรมการบังสุกุลรับ - บรรพบุรุษมีพลวัตที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น วัน เวลา สถานที่ ความเชื่อและบุคคลผู้เข้าร่วมพิธีกรรม (พระครูภาวนาจันทคุณ, 2565)

สรุปได้ว่า ลูกหลานไม่มีส่วนร่วมในการจัดหมรับผู้จัดหมรับในแต่ละตระกูลจัดหมรับเพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับบรรพบุรุษและรักษาวัฒนธรรม ประเพณี หน่วยงานราชการจัดกิจกรรมการฟื้นฟูหมรับแบบโบราณและพัฒนาต่อยอดเป็นหมรับขนาดใหญ่ที่มุ่งเน้นความสวยงาม ขบวนแห่หมรับ และการประกวตหมรับชิงถ้วยพระราชทาน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ขนมหุ้นเดือนสิบผู้จัดหมรับซื้อจากตลาดและงานเดือนสิบมาใส่หมรับ ขนมหุ้นจึงมีคุณค่าต่อสังคมและพระพุทธศาสนาที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาชีวิต ข้อคิด และคติธรรม และเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องเปรตเป็นความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาความคุมพฤติกรรมของคน โดยการนำเปรตมาเป็นสื่อทางสังคมด้วยการเล่าเรื่องเปรต นำคนมาแต่งเปรต ผลิตสร้างหุ่นเปรต การตุ๋นเปรต แห่หุ่นเปรต และจัดนิทรรศการหุ่นเปรต เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และจำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรม และการบังสุกุลรับ - ส่งบรรพบุรุษ เพื่อให้บรรพบุรุษหลุดพ้นจากความทุกข์และเป็นกุศโลบายนำลูกหลานเข้าสู่พระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

อภิปรายผลการวิจัยเรื่อง พลวัตความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณีบุญสารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชใน 4 ประเด็น คือ หมรับ ขนมหุ้นเดือนสิบ ความเชื่อเรื่องเปรต และการบังสุกุลบรรพบุรุษ ดังนี้

ประเด็นหมรับ การจัดหมรับทำบุญเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารของชุมชน หน่วยงานราชการได้นำแนวคิดการฟื้นฟูหมรับแบบโบราณไปเป็นกิจกรรมการจัดหมรับขึ้นที่สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช มีการประกวดหมรับ ฉลองหมรับ และนำหมรับไปถวายพระสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและวัดใกล้เคียง ต่อมาหน่วยงานราชการและเอกชนเข้ามาร่วมกันจัดหมรับขนาดใหญ่ขึ้น โดยมุ่งเน้นความสวยงาม ขบวนแห่หมรับ และการประกวดหมรับชิงถ้วยพระราชทาน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ประเด็นขนมเดือนสิบ ชุมชนรวมญาติทำขนมเดือนสิบใส่หมรับและตั้งเปรตขึ้นที่บ้านปิตามารดาหรือบ้านญาติผู้ใหญ่ ต่อมาชุมชนไม่ทำขนมเดือนสิบจึงซื้อจากพ่อค้าแม่ค้าที่นำมาขายในช่วงงานเดือนสิบ หน่วยงานราชการสนับสนุนกลุ่มแม่บ้านหมน กลุ่มทำขนมลาบ้านศรีสมบูรณ์ ขนมเดือนสิบจึงมีพัฒนาการในการแปรรูปขนมpongและขนมลาให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ประเด็นความเชื่อเรื่องเปรต จึงทำให้ลูกหลานรวมญาติทำบุญให้บรรพบุรุษ หน่วยงานราชการจึงนำแนวคิดเรื่องเปรตไปเป็นกิจกรรมเล่าเรื่องเปรตในไตรภูมิ ต่อมานำความเชื่อนี้มาพัฒนาต่อยอดโดยการนำคนมาแต่งเปรต ผลิตสร้างหุ่นเปรต และการ์ตูนเปรตร่วมขบวนแห่หมรับ ขบวนแห่เปรต การประกวดเปรตและจัดนิทรรศการหุ่นเปรต เพื่อสอนศีลธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยว และประเด็นการบังสกุลบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความเชื่อของลูกหลานว่าการบังสกุลบรรพบุรุษจะได้บุญมากและหลุดพ้นจากความทุกข์ จึงได้รวมญาติกันบังสกุลอัฐบ้าง รูปถ่ายบ้าง เจดีย์บรรจุอัฐิบ้าง บังสกุลร่วมกันบ้าง แยกกันบ้าง โดยเวลาและสถานที่มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อันเนื่องมาจากสังคมมนุษย์ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้และสื่อสารด้วยระบบระบบสัญลักษณ์ที่สามารถเรียนรู้และสร้างภาษาสัญลักษณ์ที่ให้มีนุษย์คิดอะไรใหม่ ๆ ทางวัฒนธรรมได้เสมอ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554) สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้น มา เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนในด้านค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น (สุริชัย หวันแก้ว, 2549) และสอดคล้องกับงานวิจัยที่ว่า การปรับเปลี่ยน ประยุกต์ และผลิตซ้ำประเพณีขนานตาดั้งเดิมหรือประเพณีบุญสารทเดือนสิบ บางพิธีกรรมเพื่อให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้ผลิตซ้ำและนำเสนอใหม่ 3 ประการ ได้แก่ การอนุรักษ์แบบปรับประยุกต์งานบุญดั้งเดิม สืบทอดพิธีกรรมและปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนไป การหลอมรวมชาวสุรินทร์ชาติพันธุ์เขมร ส่วย ลาว และจีน การแสดงออกถึงความกตัญญูทวดเทวีต่อบรรพบุรุษและพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง และการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สารณี ขาวดี, 2559)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดหมรับทำบุญเดือนสิบของชุมชนรอบพระธาตุ หน่วยงานราชการได้นำแนวคิดการจัดหมรับและรวบรวมคนเป็นกิจกรรมการฟื้นฟูหมรับแบบโบราณ มีการประกวดหมรับ ฉลองหมรับ และนำหมรับไปถวายพระสงฆ์ พัฒนาต่อยอดและประยุกต์เป็นหมรับขนาดใหญ่ มีขบวนแห่หมรับ และประกวดหมรับชิงถ้วยพระราชทาน ขนมเดือนสิบทำบุญใส่หมรับและตั้งเปรต หน่วยงานราชการสนับสนุนกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มแม่ค้าขายขนมลา และกลุ่มประกอบอาชีพขนมลา พัฒนาต่อยอดและประยุกต์นำขนมเดือนสิบตกแต่งหมรับและเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องเปรต ชุมชนทำบุญตั้งเปรตและชิงเปรต หน่วยงานราชการนำแนวคิดเรื่องเปรตเป็นกิจกรรมเล่าเรื่องเปรตในไตรภูมิงานเดือนสิบ นำคนมาแต่งเปรตร่วมขบวนแห่หมรับ ผลิตสร้างหุ่นเปรต และการ์ตูนเปรตร่วมขบวนแห่หมรับ ขบวนแห่หุ่นเปรต ประกวดหุ่นเปรตและจัดนิทรรศการหุ่นเปรต และการบังสกุลบรรพบุรุษ ลูกหลานบังสกุลรับและส่งบรรพบุรุษ โดยการบังสกุลรูปถ่าย อัฐิ ชื่อ - สกุล และเจดีย์บรรจุอัฐิ บังสกุลร่วมกันบ้าง แยกกันบ้าง เพื่อให้บรรพบุรุษได้บุญและหลุดพ้นจากความทุกข์ ความเชื่อและพิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบปรับเปลี่ยนเป็นประเพณีบุญสารทเดือนสิบ โดยการพัฒนาต่อยอดให้เป็นประเพณีใหม่และนำเสนอใหม่ในพื้นที่เดิมที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ สังคม สินค้าทาง

วัฒนธรรม และส่งเสริมการท่องเที่ยว การวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะ ในการนำองค์ความรู้ทางวิชาการสามารถนำไปใช้ เป็นสื่อการเรียนการสอนด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการสอนศีลธรรม คุณธรรมให้แก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป และนำองค์ความรู้ไปสร้างคุณค่าในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ชาวบ้านด้านความเชื่อและด้านอาหารที่ใช้ทำบุญสารทเดือนสิบอันเป็นกุศโลบายนำเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าสู่ พระพุทธศาสนา โดยการนำองค์ความรู้ไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ เอกสาร หนังสือ ออนไลน์ และเว็บไซต์ เพื่อให้องค์ความรู้สู่สังคมมากยิ่งขึ้นและเพื่อสร้างความเชื่อมั่นความภาคภูมิใจแก่นักท่องเที่ยวงานประเพณีบุญ สารทเดือนสิบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เรืองช่วย. (28 ตุลาคม 2565). ความเชื่อเกี่ยวกับขนมเดือนสิบ. (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละมัย), ผู้สัมภาษณ์)
- ฉัตร ธร นคร. (20 ตุลาคม 2565). การจัดหมักรับทำบุญเดือนสิบของตระกูล ธร นคร. (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละมัย), ผู้สัมภาษณ์)
- จิตา สารยา. (2544). ประวัติศาสตร์สุโขทัย: พลังคน อำนาจผี บารมีพระ. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- นงเยาว์ โปนแก้ว. (22 ตุลาคม 2565). การจัดหมักรับทำบุญเดือนสิบ. (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละมัย), ผู้สัมภาษณ์)
- ประหยัด เกษม. (8 ตุลาคม 2565). การฟื้นฟูหมักรับโบราณและการแห่หมักรับเดือนสิบ. (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละมัย), ผู้สัมภาษณ์)
- ปรีชา นุ่นสุข. (2523). เดือนสิบ' 23. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2544). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: การศาสนาและการวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ.
- พระครูพรหมเขตคนารักษ์. (15 ตุลาคม 2565). ขนมเดือนสิบความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรม. (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละมัย), ผู้สัมภาษณ์)
- พระครูภาวนาจันทคุณ. (20 ตุลาคม 2565). การบังสุกุลและทำบุญเดือนสิบให้ตายาย. (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละมัย), ผู้สัมภาษณ์)
- วรสันต์ เพชรบุรี. (10 พฤษภาคม 2565). ความเชื่อเรื่องเปรตเดือนสิบ. (พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ กลิ่นละมัย), ผู้สัมภาษณ์)
- วิเชียร ธร นคร. (2526). นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- ศรีศักร วลิตโกดม. (2554). สังคมไทยกับความเป็นมนุษย์ที่เปลี่ยนไป. วารสาร เมืองโบราณ, 28(1), 55-58.
- สารภี ขาวดี. (2559). ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้างและบทบาทของ ประเพณีประติษฐ์. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2549). อยู่ชายขอบ มองลอดความรู้: รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชายรมิตา นนท์. เชียงใหม่: มติชน.